

Kirja-arvio

Apeutumisen voima

Silvonen, Viliina. 2022. *Apeus arkistoäänitteellä: Äänellä itkeminen performanssina ja affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. 143 sivua, 2 liitettä + 3 artikkelia.

<http://hdl.handle.net/10138/338111>

Susanna Jurvanen

O nko tunteita mahdollista tulkita ajan, paikan ja kulttuurisen rajan yli? Apeuden tunne on itkuvirsiä keskeinen genrepierre, joten kysymys on olennainen itkuvirsitutkimukselle. Viliina Silvonen tarttuu tähän ongelmaan kolmen artikkelin ja yhteenvedon sisältävässä väitöskirjassaan. Hän tutkii arkistonauhoitusten kautta äänellä itkemistä affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa. Silvonen lähestyy tunteita ilmiönä, tarkastelee niiden ilmenemistä ja välittymistä. Hän kysyy myös, millä tavalla äänellä itkeminen synnyttää ja välittää tunteita. Analyysimenetelmiksi ovat valikoituneet komposition analyysi, kontekstualisointi sekä moniaistisuus kuuntelemisessa. Teoreettisilta lähtökohdiltaan tutkimus sitoutuu folkloristiseen performanssiteoriaan ja etnopoetiikkaan, näiden piirissä erityisesti formula- ja rekisteriteorioihin. Lisäksi Silvonen ammentaa käytäntöteoriasta ja etnomusikologiasta. Kuitenkin keskeinen uusi avaus on tunne- ja affektiteorioiden hyödyntäminen, sekä metodologisesti tekstuaalisen, musiikillisen ja affektiivisen tason yhdistäminen.

Kun on tunteet

Silvonen on tehnyt perusteellista työtä käydessään läpi erilaisia tunne- ja affektitutkimuksen suuntauksia. Affektitutkimuksessa on paljon erilaisia koulukuntia, jotka ovat syntyneet eri aikoina eri lähtökohdista, eikä niitä tästä syystä ole kovin yksinkertaista keskusteluttaa keskenään. Silvonen luotaa suhdettaan useimpiin niistä, vaikka asemoituukin pääosin Margaret Wetherellin (2012) affektiivisen käytännön lähestymistapaan (s.19–20). Wetherell pyrkii yhdistämään sekä neuropsykologisen että tunteiden kulttuurisuutta ja sosiaalisuutta korostavan suuntauksen. Mikäli lukija – vielä tämän tutkimuksen luettuaan – kaipaa lisää ymmärrystä affektiteorioiden hetteikössä, suosittelen tämän väitöskirjan lisäksi aiheesta myös Silvosen katsausartikkelia Kalevalaseuran 100. vuosikirjassa *Paradigma* (Silvonen 2021).

Avainkäsitteenä tutkimuksessa toimii – myös itkijöiden itsensä käyttämä – *apeutuminen*, joka on Silvosen sanoin: ”surullisuutta, johon nivoutuu haikeutta, huolta, ikävää, kurjuutta, kärsimystä ja lohduttomuutta, mutta myös läheisyyden lämpöä” (s. 12). Keskeinen ja toimiva

erottelu Silvosen analyysissä on tunnekokemuksen, tunteen ilmaisun, ja sen välittymisen erottaminen. Tunteiden ilmaisutapoja hän etsii itkuvirsiperformanssin kielellisistä, musiikillisista ja esityksellisistä piirteistä. Silvonen katsoo, että tunteiden ilmenemisen piirteitä on tarpeen tarkastella performanssin kompositiosta, sekä itsenäisinä että yhdessä niiden välisiä yhteyksiä hahmotellen.

Itsenäisinä tunteita on tarpeen tarkastella siksi, että kuten Silvonen osoittaa, itkuvirsiperformanssin tunteen ilmaukset ja tunnelataus eivät ole suoraan yhteydessä esimerkiksi kielellisten ainesten (sanojen, formuloiden, teemojen) affektiivisuuteen. Apeus ilmenee itkuvirsissä joko koettuina tai tunnetta jäljittelevinä piirteinä, kuten huokauksina tai niiskauksina. Silvonen sanoutuu irti joissakin aiemmissä tutkimuksissa esiintyneeseen arvottamiseen, jossa koetut tunneilmaisut nähdään jäljiteltäviä ilmaisuja autenttisempina. Vaikka aputumista ovat itkijät itsekkin arvostaneet, myös tunteiden ilmausten jäljittely on nähty rituaalisesti tehokkaana. Silvonen katsoo, että itkuvirsiperformanssissa molemmat ovat yhtä lailla esityksen avaimia (Bauman 1984 [1977]). Tunteen ilmausten jäljittely on osa hyvän itkijän kulttuurista kompetenssia, jolla aputumista mahdollistetaan ja kontrolloidaan.

Esityksen piirteiden kokonaisanalyysi on puolestaan tarpeen, koska itkuvirren affektiivisen voiman yltyminen voi tapahtua paitsi sen kielellisten, musiikillisten tai esityksellisten piirteiden vuoksi, myös niiden yhteisvaikutuksesta. Silvonen käyttää termiä *affektiivinen kehä* "vaihtelevista välittymisen ja aputumisen ilmiöistä" ja "affektiivisuuden vaikutusaloista" (s. 89). Nämä affektiiviset kehät sitovat itkijän (tai muun toimijan tai ilmiön) affektiiviseen vuorovaikutukseen muun muassa itkuvirren, kuulijoiden ja myyttisten tuonpuoleisuuden käsitysten kanssa. Performanssissa affektiivisiä kehiä syntyy siis useita päällekkäisiä ja keskenään risteäviä. Tunteiden ilmaisut voivat affektiivisten kehien kautta tuottaa aputumista performatiivisesti niin itkijälle kuin kuulijoillekin.

Tunteen välittymistä kuulijalle Silvonen lähestyy kuuntelemisen moniaistisuuden kautta kutsuen menetelmää empaattiseksi kuuntelemiseksi. Hän on tarkkaillut analyysissä autoetnografisella otteella omia affektiivisiä reaktioitaan. Autoetnografia sopii hyvin kokemuksellisuutta korostavaan analyysiin. Kuitenkin sillä on metodina vahvuksiensa lisäksi myös rajoituksia, tunteet kun ovat aina kulttuurin ja sosiaalisen kontekstin kautta välittyviä. Silvonen pohtiikin mikä rooli kulttuurisella kompetenssilla tai sen puutteella on tunteiden välittymisessä. Vaikka tutkijalla voi syvällisen perehtymisensä puolesta olla riittävä kompetenssi tulkintaan on Silvosen mukaan silti vaikea tietää, mikä tunteen välittymisessä riippuu tunneilmaisun affektiivisesta tehosta ja mikä kuulijan kulttuurisesta kompetenssista. Analyysissä hän kartoittaa tätä käyttämällä vertailuryhmää, joilla ei ole aiempaa yhteyttä itkuvirsiin. Silvonen kykenee osoittamaan, että kulttuurinen kompetenssi auttaa aputumisessa, mutta aineistossa selvästi ilmaistuna koettu aputuminen avautui myös harjaantumattomalle kuulijalle.

Arkiston aukkoja tilkitsemässä

Silvonen on asettanut väitöstutkimuksessaan itselleen kunnianhimoisen tavoitteen: analysoida itkuvirsien tunteita arkistonauhoista, jotka on kerätty tutkimusintresseiltään täysin toisenlaisista, pääasiassa tekstuaalisista lähtökohdista. Silvonen on ratkaissut haasteen tarttumalla siihen, mitä on mahdollista tulkita. Hän kategorisoi konkreettisesti arkistoaineistossa hahmottuvaa affektiivisuutta. Alkujaan Silvonen kertoo toivoneensa, että tavoittaisi

itkijöiden oman näkökulman itkemiseen. Aineisto ei kuitenkaan mahdollistanut tällaista näkökulmaa. Tutkimuksen lopputuloksen kannalta se ei ole ollut välttämättä huono asia. Rajoitteet ovat todennäköisesti auttaneet terävöittämään niitä kysymyksiä, joita aineistolta on voinut ylipäättään kysyä.

Arkistoaineiston ymmärtämisessä Silvosen tutkimusmenetelmänä käyttämä kontekstuaalisuus kiinnittyy vahvasti sekä tutkimuksen metodologiaan että eettisiin kysymyksiin. Esimerkiksi aineiston aukkoisuus affektiivisuuden suhteen tulee erinomaisesti esille siinä, että ääninauha on keruutilanteissa toisinaan katkaistu itkijän puhjetessa vuolaampaan itkuun. Arkistoaineistoa kuunteleva tutkija ei voi myöskään tietää itkijän ja kerääjän välillä nauhoituksen ulkopuolella käytyä vuorovaikutusta. Affektiivinen teho ei myöskään ilmene niistä itkuvirsistä, joita itkemisen sijaan lausutaan. Monet itkijät saattoivat tällä tavalla kieltäytyä itkemisestä tai muuten kontrolloida apeutumista, jotta itkusta ei tulisi täysi esitys (Bauman 1984 [1977]). Tämä johtuu siitä, että itkuille annetut tuonpuoleiseen ja sen läsnäoloon liittyvät ritualistiset merkitykset rajoittivat itkuvirren esittämistä ”turhaan” (s. 73).

Tutkimuksen aineisto on mittava. Silvonen on päätenyt nostamaan esimerkiksi yhden itkuvirren, jota hän kuljettaa läpi väitöskirjan riippumatta siitä, mitä aspektia itkuvirrestä kulloinkin analysoidaan. Hän perustelee tätä sillä, että kyseisestä itkuvirrestä löytyvät kattavasti analysoinnin näkökulmat. Tätä Jeudokia Fedorovna Sofronovan *tulendavirttä* – itkua sisaren kuoltua – läpivalaistetaan eri suunnista, ja lukija voi nähdä, että analyysi on tehty huolellisesti. Silvonen avaa vielä liitteissä metodologista apparaattiaan, jonka avulla lukija hahmottaa menetelmien ja näkökulmien moninaisuuden. *Tulendavirren* kautta tuodaan esiin analyysit tekstin säerakenteesta, musiikin säe- ja fraasirakenteesta, tekstin ja sävelmän välisyydestä, sekä tunnekuvaajasta. Kyseessä on selvästi valinta, jonka tehtävä on todennäköisesti kohdistaa lukijan katse kohteen sijaan metodiin. Tutkimus onkin taitava metodologinen avaus. Erityisesti kuunteluanalyyseissä Silvosen käyttämä ja itse kehittämä tunnekuvaaja on mielenkiintoinen. Tähän graafiseen kuvaajaan on merkitty tunteen ilmeneminen ja intensiivisyys.

Erityisen hienoa on myös se, että Silvonen on saanut luvan julkaista tämän itkuvirren kuultavaksi myös lukijoille väitöskirjasta löytyvän pysyväislinkin kautta. Tämä auttaa erityisesti niitä lukijoita, jotka eivät ole viettäneet aikaa arkistossa itkuvirsitalennusten parissa. Yhden virren käyttäminen on linjakas ja perusteltu valinta. Silti tämä lukija jää ajoittain kaipaamaan aineistoesimerkkejä laajemmin.

Lopuksi

Silvosen ottama tehtävä on lähtökohdiltaan haastava, mutta hän onnistuu avaamaan uusia ovia niin itkuvirsien tutkimuksessa kuin yleisemminkin arkistoetnografisessa folkloristikassa. Viime vuosina folkloristikassa on laajemminkin pyritty diskursiivisuuden taakse affektiivisuuden, ruumiillisuuden ja aineellisuuden näkökulmin. Tämä on näkynyt esimerkiksi uusissa tutkimushankkeissa. Silvosen väitöskirja lunastaa paikkansa tässä joukossa täysivaltaisesti. Affektiivisuudesta kiinnostuneet, myös muilta kulttuurintutkimuksen aloilta, löytävät Silvosen tutkimuksesta varmasti informatiivisia näkökulmia.

Kirjallisuus

Bauman, Richard. (1977) 1984. *Verbal Art as Performance*. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press.

Silvonen, Viliina. 2021. "Tunteet käytäntöinä ja affektiivisina suhteina karjalaisissa itkuvirsissä." Teoksessa *Paradigma. Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsityksiin*, toimittaneet Niina Hämäläinen ja Petja Kauppi, 366–384. Kalevalaseuran vuosikirja 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/ksvk.100>.

Wetherell, Margaret. 2012. *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding*. Los Angeles ja Lontoo: SAGE.

FM Susanna Jurvanen valmistelee väitöskirjaansa folkloreperformanssin multimodaalisten piirteiden muutosprosesseista Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineessa.